

УДК: 37.035.4.000.141

Баранова Анастасія Сергіївна
помічник Керівника Апарату
Адміністрації Президента України

ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ОСВІТНЬОЇ ФУНКЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ У ПРАЦЯХ ДАВНЬОГРЕЦЬКИХ ФІЛОСОФІВ

Анотація. У статті досліджуються та аналізуються питання феномену освітньої функції демократичної держави у працях давньогрецьких філософів. Зазначається, що саме високий рівень освіченості громадянина давньогрецьких держав-полісів здійснював позитивний вплив на розвиток античної демократії. Установлено, що, на думку античних філософів, забезпечення належного рівня освіти серед молоді було одним з обов'язків-функцій тогочасних демократичних держав.

Ключові слова: освіта, освіченість, знання, академія, освітня функція держави, демократичне врядування.

Баранова А. С. Исследование феномена образовательной функции демократического государства в трудах древнегреческих философов

Аннотация. В статье исследуются и анализируются вопросы феномена образовательной функции демократического государства в трудах древнегреческих философов. Отмечается, что именно высокий уровень образованности гражданина древнегреческих государств-полисов осуществлял положительное влияние на развитие античной демократии. Установлено, что, по мнению античных философов, обеспечение надлежащего уровня образования среди молодежи было одной из обязанностей-функций тогдашних демократических государств.

Ключевые слова: образование, образованность, знание, академия, образовательная функция государства, демократическое управление.

Baranova A. S. Research of the phenomenon of educational function of the democratic state is in labours of ancient greek philosophers

Annotation. In the article the questions of the phenomenon of educational function of the democratic state are investigated and analysed in labours of the ancient Greek philosophers. Marked, that exactly the high level of form of citizen of the ancient Greek states-policies carried out positive influence on development of ancient democracy. It is set that in opinion of ancient philosophers, a question in relation to providing of the proper level of education among young people was one of duties-functions of the of that time democratic states.

Key words: education, form, knowledge, academy, educational function of the state, democratic self-government.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема пошуку балансу в питаннях ролі й освітньої функції держави в системі демократичного державного управління порушувалась ще в працях давньогрецьких філософів. Так, Платон (гр. Πλάτων; 428 – 348 рр. до н.е.)

зазначав, що мистецтво державного управління – це знання прекрасного і корисного; творче знання справедливості в державі [11, с. 618]. Суперечки й дискусії щодо побудови ідеальної моделі політичної системи, яка б згідно з Аристотелем (гр. Αριστοτέλης; 384 – 322 рр. до н.е.) забезпечувала «справедливе погодження цілої держави та узгодження законів із метою досягнення загального блага громадян» [2, с. 88], тобто систему, здатну вибудовувати такі інституції, які б урівноважували різновекторні потреби індивіда та інших громадян, зокрема щодо здобуття освіти, знань і навичок, потрібних для їх усебічного розвитку й утвердження в суспільстві, та відігравали б надзвичайно важливу роль і сьогодні, активно обговорюючись у сучасному науковому середовищі.

Очевидно, що питання інституалізації таких категорій, як «освіта», «виховання», «освіченість», «забезпечення права на освіту», не втрачає своєї актуальності, що забезпечує зв'язок визначеної теми з науковими та практичними завданнями, які сьогодні стоять перед вітчизняною наукою державного управління. На нашу думку, й донині є актуальною потреба у віднайденні чіткої аргументації та логічної доказової бази про взаємозв'язок між рівнем розвитку соціально, економічно та політично активного індивіда з усталеними суспільними традиціями, культурними домінантами й чинними практиками формування системи освіти в демократичному суспільстві.

Не помилилось, якщо зазначимо, що на всіх етапах розвитку науки державного управління проблеми інституційних змін і практик демократичного врядування не могли не вплинути на культуру освіти. Так, Ю. Габермас (нім. Jürgen Habermas) у праці «Філософська суперечка навколо ідеї демократії» наголосив на чиннику взаємодії між інституціолізованим формуванням волі, що відбувається відповідно до демократичних процедур у межах утворень, здатних до ухвалення рішень і запрограмованих на їх утілення в життя, з одного боку, а з іншого – незапрограмованими, неформальними, чуттєвими процесами формування

думок завдяки автономним об'єднанням громадян, які не підпорядковуються організації зверху й можуть розгортатися лише спонтанно, лише в межах ліберальної демократичної культури [3].

Зазначимо, що вже згаданий нами Аристотель у своїй «Політиці» переконував, що «якщо кінцевою метою всіх наук є благо, то найвище благо є найважливіша мета найважливішої науки з усіх наук і мистецтв, а саме політики» [1, с. 521]. На його думку, «умовою простого існування держави, імовірно, є – і з повним обґрунтуванням – задовольняти або все, що вже перераховано вище, або частину цього, але на здійснення благого життя можуть з повним правом розраховувати, як про це раніше говорилося, лише виховання і добродійність» [1, с. 524].

Очевидно, що ці тези є актуальними й зараз, коли трансформаційні процеси, які відбуваються в глобальному політичному просторі, супроводжуються змінами політичних та економічних відносин, проте незмінним залишається один важливий компонент, без якого, як показує історичний досвід, розвиток демократичного суспільства є неможливим у принципі, – ідеться про «функцію освіти», метою якої є формування соціально, економічно та політично активного індивіда.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Час утворення перших демократичних формувань сягає в часи VI – V сторіч до нашої ери й розкриває широке поле дослідницької діяльності. Утопічні ідеї Сократа (гр. Σωκράτης), Платона (гр. Πλάτων) та Аристотеля (гр. Αριστοτέλης) неодноразово порушувалися в наукових і політичних дискусіях, проте, за великим рахунком, більшість із цих диспутів присвячувалася питанням пошуку ідеального державного устрою, оптимальної політичної системи, виборів, ідеального механізму розподілу влади, її підзвітності та обов'язків перед громадськістю тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналізуючи здобутки названих давньогрецьких учених, сучасні дослідники

надають недостатньо уваги вивченню питань значення освіти та філософії для розвитку громадянина, що висвітлені античними мислителями.

Формулювання цілей статті. Ми поставили собі за мету з'ясувати роль і значення освітньої функції демократичної держави в працях давньогрецьких філософів, а також звернути увагу на їхню позицію щодо значення освіти та філософії для розвитку громадянина.

Російський антикознавець Ф. Кессіді, досліджуючи питання «грецького дива», що історично визначається V ст. до н.е., відзначив, що давньогрецькі традиції пошуку істини полягали в діалогах, полеміці, дискусії. Автор зазначав, що «зовнішнім виразом внутрішньої свободи греків була їхня демократія». Становлення грецької демократії, починаючи з «воєнної демократії» гомерівських часів, потім реформи Солона і Клісфена і, зрештою, афінської демократії в «золотий період» Перикла, – усе це не що інше, як етапи боротьби демосу грецьких полісів за свободу, завоювання громадянських прав і встановлення демократичного устрою [5, с. 16]. Водночас аналіз праць найвідоміших давньогрецьких філософів змушує зробити висновок про наявність певних неузгодженостей, що дає підстави визначити коло невирішених раніше частин загальної проблеми, пов'язаної з демократичними традиціями освітньої функції давньогрецької держави-поліса, яким присвячується означена стаття.

Виклад основного матеріалу. Сучасне позиціонування понять «освіта», «академія», «знання», «право на освіту» тощо в більшості європейських держав відбито в положеннях статті 26 Загальної декларації прав людини, якими визначено, що:

– кожна людина має право на освіту. Освіта має бути безоплатною, хоча б початкова й загальна. Початкова освіта має бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта має бути загальнодоступною, а вища освіта – однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного;

– освіта має бути спрямована на повний розвиток людської особистості та збільшення поваги до прав людини й основних свобод. Освіта мусить сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими й релігійними групами та має сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй з підтримання миру [4].

Цей постулат віддзеркалено в конституційних актах більшості європейських держав і фактично перетворено на невід'ємний атрибут сучасної демократичної держави, підґрунтя якої були закладені такими давньогрецькими філософами, митцями, політиками, як Сократ, Платон, Аристотель, Есхіл (525 до н.е), Софокл (близько 496 – 406 до н. е.), Еврипід (бл. 480 до н.е. – 406 до н.е.), Аристофан (бл. 450 до н. е. – бл. 385 до н. е.), Фідій, Фулідід (бл. 460 до н. е. – бл. 396 до н. е.), Перикл, Солон (бл. 640 до н. е. – 558 до н. е.), Геродот (між 490 і 480 – бл. 425 до н. е.) та ін.

Філософський спадок Сократа, його послідовника Платона та учня останнього Аристотеля по праву вважається подарунком сучасній цивілізації не тільки для європейської, а й для сучасної світової політичної та наукової думки.

У діалозі «Алківіад II» Сократ зауважує, «що використання всеосяжних знань без знання того, що є найкращим, рідко приносить користь, і навпаки – більшою частиною є шкідливим» [9, с. 133], оскільки «той, хто набув так званих багатогранних знань, але позбавлений головного знання, постійно діє, керуючись лише одним знанням, однак при цьому не користується сприятливим вітром долі, і таке життєве плавання є нетривалим» [9, с. 136].

Продовжуючи полеміку в діалозі «Менексен», Сократ уже прямо стверджує, що «державна виховує людей, прекрасна – гарних, протилежна їй – поганих» [9, с. 146]. Філософ, розмірковуючи про демократичний устрій держави, зазначає, що для такої держави «існує тільки одне мірило: владу має і править той, хто визнаний доблесним або мудрим. В основі такого устрою є рівність від народження», причому «рівність від народження змушує нас

прагнути рівних прав для всіх, заснованих на законі, і підкорятися один одному лише на основі авторитету доблесті й розуму» [9, с. 146-147]. Читаючи діалог «Гіппій Великий», можна зробити висновок про досить високу прибутковість викладацької діяльності в давньогрецьких державах-полісах. Так, Сократ зазначав, що «відомий Продік часто й раніше приїжджав у суспільних справах до Афін, а останнього разу, прибувши з Кеоса, відзначився своїми промовами в Раді, а також у приватних справах, займаючись з молоддю, отримав на диво багато грошей» [9, с. 387]. Крім того, автор згадує, що й відомий на той час софіст Протагор заробив таким чином досить значні кошти. А його співрозмовник Гіппій, який вважається головним співзасновником софістичної філософії, а також знавцем природничих наук, астрономії, геометрії тощо, зазначає, що «якби ти знав, скільки заробив я грошей, то здивувався б!... За короткий час я отримав значно більше 150 мін, причому в одному тільки зовсім маленькому містечку Ініці більше двадцяти мін» [9, с. 287-388]. Водночас потрібно наголосити ще й на тому, що лакедомоняни (спартанці – *авт.*) на подив Сократа, на відміну від сицилійців, не надавали уваги освіті своїх дітей та оплачували здебільшого лекції з історії. Крім того, Сократу приписують і різку критику громадян, оскільки ті, «опікуючись грошима і не віддаючи їх учителям, погано вчиняють і як приватні особи, і як громадяни» [9, с. 471].

На нашу думку, народження і становлення «класичної» давньогрецької (еллінської) демократії пов'язане з розвитком і зростанням популярності системи освіти в тогочасних державах-полісах (VIII – VII ст. до н.е.), що своєю чергою сприяло протидії демосу пануванню родової аристократії та олігархії.

Дослідники стверджують, що вже у VII ст. до н.е. (а конкретно в Афінах 621 року до н.е.) ця боротьба призвела до поширення практики фіксації «писаних» законів і графічного запису звичаєвого (неписаного) права, яке до цього родова знать трактувала на власний розсуд і відповідно здійснювала

правосуддя [6, с. 43]. Проте, на наш погляд, відбулася не лише зміна в системі публічних правовідносин, а й, свідомо чи випадково, відбулися незворотні процеси формування нової функції держави – освітньої, результатом якої стало масове поширення грамотності серед більшості громадян.

Своєю чергою К. Куле точно відзначила існування за часів Давньої Греції чіткої відмінності між «олігархічною» Спартою та «демократичними» Афінами. Так, «у Спарті писемність була поширена не гірше ніж в інших містах. Офіційні особи обмінювалися листами та повідомленнями. Міжнародні угоди, як і в інших полісах, висікалися на камінні. Проте від публічних написів ця держава демонстративно відмовилася: у неї не було писемних законів, вона не оприлюднювала списків громадян» [7, с. 103-104]. Більше того, аналіз діалогу «Гіппій Великий» дає підстави зробити висновок про відсутній у тогочасній Спарті «освітянських законів» [9, с. 390], де більше уваги надавалося фізичному вихованню юнаків, підготовці їх до військової діяльності, вихованню воїнів, а не філософів і фактичному ігноруванню інших освітянських предметів. Зрештою, як зазначає Аристотель, це відіграло парадоксальну роль у критичному зменшенні кількості воїнів, здатних захищати державу [1, с. 477].

Зазначимо, що підтвердженням високого рівня поширення грамотності у давніх греків є запропонована Платоном у «Законах» ідея механізму виборів [11, с. 203], яким фактично впроваджувалась ідея «бюлетенів». Крім того, Платон запевняв, що в тогочасних державах «є багато писань і записаних творів різними людьми; зокрема писання і твори законодавців» [11, с. 312].

Таким чином, адаптуючи ці історичні факти та дослідження до нашої дійсності можна припустити, що саме масове поширення грамотності стало поштовхом до народження давньогрецької моделі демократії, адже записані закони розміщувались «у самому серці полісу, в місцях, де кожен міг би з ними звіритись: у пританії або великих святилищах. Так, у другій половині VII ст. до н.е. на стінах храму Аполлона Піфійського було викарбувано перші

закони. Потрібно відзначити, що помешкання Бога є публічним місцем: тексти законів і указів завжди викарбувані в найбільш доступній частині храму» [7, с. 45].

У записаних Платоном Сократівських діалогах практично повсюдно порушується питання освіти. Філософ наголошував, що «для наших співвітчизників буде досить того, що ми їм зараз проголосили: місто наше ми просимо піклуватися про наших батьків і синів: нехай наші сини отримають необхідне виховання, батьки ж – утримання, яке забезпечить їхню старість» [9, с. 156] та утверджував у своїх промовах, «що щодо міста (держави – *авт.*), то ви самі знаєте, як воно піклується про вас: видано закони, що стосуються піклування про дітей; місто слідкує за сумісним вихованням синів тих, хто загинув, піклуючись про те, щоб сирітство було для них за можливістю непомітним» [9, с. 156-157].

Загалом ідеї Сократа, Платона та Аристотеля щодо винайдення оптимального державного устрою наповнені духом раціоналізму, одним із постулатів якого є принцип свободи обміну думок, належного виховання й освіченості громадян.

Загалом «письмове слово» як політичний інструмент державотворення набуло вагомій ваги в давньогрецьких державах-полісах. Укази народних зборів, документи, що регулюють питання державотворення, торговельні й союзницькі угоди з іншими державами-полісами, тобто публічна інформація, яка стосувалася життя громади, фіксувалася на камінних стелах з метою забезпечення широкого інформування громадськості та імплементації принципів верховенства права. Так, Аристотель зазначав, що «там, де відсутня влада закону, відсутня і держава. Закон має володарювати над усіма; посадовими особами і народним зборам потрібно забезпечити обговорення різних питань. Таким чином, якщо демократія є одним із видів державного устрою, то очевидно, що такий стан, за якого все управляється постановами

народних зборів, не може бути визнано демократією в тому сенсі. Оскільки жодна постанова не може мати спільного характеру» [1, с. 558].

Загалом принцип морально-правового релятивізму, сформований Протагором (гр. Πρωταγόρας, 490 – 420 до н.е.), характеризує настрої тієї епохи, а особливо молодого покоління, для якого суспільно-політичні проблеми, питання про закон і право, про їх походження й сутність набули першочергового значення та корелювалися з питаннями світської слави, воїнської доблесті, власного добробуту. Зрозуміло, що обговорення проблем закону і права легко перекладалося на обговорення традицій, релігійних і моральних устоїв суспільства, які також ставали предметом критичного аналізу. Навколо цього відбувався обмін думками, викали гострі дискусії [6, с. 45].

Ф. Кессіді відзначав, що «за законами афінської демократії кожен громадянин користувався повною свободою слова і такою ж свободою законодавчої ініціативи. Кожен громадянин мав право піддавати критиці посадових осіб і чинні порядки, міг поставити на обговорення народних зборів проект нового закону і порушити клопотання про скасування чинного або застарілого, виступити з пропозицією та запитом» [6, с. 41].

Французька дослідниця К. Куле вважає, що публічні написи однозначно сприймалися, в усякому разі з другої половини V ст. до н. е., як інститут, пов'язаний з практикою демократичного державотворення. У демократичних полісах «ті, хто інформував, та ті, кого інформували» були одними й тими ж особами, оскільки оприлюднювалося те, за що голосували збори, які склалися з громадян, обраних чи призначених за жеребом на посади. У цьому разі прозорість була повною, а зв'язок між демократією і публічністю законів і рішень – беззаперечним [7, с. 104-105].

Аристотель, розмірковуючи про різні типи державного устрою, зазначав, що «будь-яка держава має розглядатися з позиції якості та кількості. Під якістю я розумію свободу, багатство, освіченість, походження,

під кількістю – чисельну перевагу населення» [1, с. 574]. Філософ наголошував, що в результаті перетворення якості на кількість і навпаки відбувається й зміна державного устрою – від олігархії до демократії та навпаки.

На нашу думку, загальний принцип такого підходу полягає в природі циклічності історичного процесу. Розвиток окремих держав та їх основних сфер – політики, культури, релігії, економіки, освіти – розглядається як певні ритми і цикли. Так, Аристотель у «Політиці» запевняв, що «після того, як через моральне зіпсуття такі особи почали збагачуватися за рахунок суспільних коштів, можна повірити, що з поліції виникли (у той чи інший спосіб) олігархії, де головне значення надавалося багатству. З них (олігархій) виникли тиранії. Далі з тиранії виникла демократія, де однак влада переходила до порівняно невеликої кількості осіб» [2, с. 94].

Водночас потрібно відзначити, що аналіз Платонівських думок щодо шляхів, методів та інструментів побудови «ідеального» суспільства й держави, які були викладені у «Законах», дає підстави стверджувати, що вчений не тільки не вбачав позитиву в становленні демократичної моделі державного устрою. Фактично у «Законах» Платона йдеться про потребу провадження державою різноманітних жорстких наглядових функцій практично в усіх галузях суспільного життя. Формуючи процес побудови ідеальної держави, Платон давав поради щодо формування судової системи, організації виборів органів влади та забезпечення контролю за її діяльністю, проте водночас виявив закомплексованість у питаннях свободи «вільних громадян держави», на яких по суті й базувалась еллінська демократія.

Платонівське управління релігійною ідеологією поширювалося на контроль за поведінкою громадян. Так, на останніх сторінках «Законів» філософ додає до держави ще один інститут, про який майже не згадував раніше і який не тільки не пов'язується з іншими інститутами, а й суперечить задуму про державу, у якій верховодить закон. Цей інститут Платон називає

Темною Радою, що зовсім не підвладна законам, їй надано право контролювати всі офіційні інституції держави й керувати ними [12, с. 105].

Пізніше його найвідоміший учень Аристотель зауважував, що «в державах, де більше доступу до благочинності і де, більше того, опікуються добропорядністю, бувають такі особливі посади», як, зокрема, педономія (авт. – контроль за вихованням та навчанням дітей). Хоча він і зауважував, що саме ця функція явно не властива демократії [1, с. 668]. Крім того, філософ наполягав, що «громадяни мають насамперед насолоджуватися миром і користуватися дозвіллям, здійснювати все необхідне й корисне, а ще більше – прекрасне. Досягаючи цієї мети, потрібно встановити і відповідне виховання для дитячої та інших верств, які підлягають вихованню» [1, с. 705], причому, на його думку, «ті елліни, які мають на той час найкращі державні устрої й гадки не мали, що встановлені ними закони щодо виховання були спрямовані на розвиток цих добродійностей» [1, с. 705].

Насамперед звернімо увагу, що давньогрецьке поняття «гімнасій», яке в нашу добу корелюється виключно із закладом освіти, було в широкому вжитку в стародавній Греції ще з V сторіччя до н.е. Так, К. Куле зазначає, що «гімнасію в греків була підготовлена абсолютно інша доля. З місця для спортивних вправ гімнасій перетворився на інтелектуальний центр, осердя того, що можна порівняти з нашими університетами. Насамперед, на основі великих гімнасій заснували власні школи – відповідно Академію, Лікею, Краній, Кіносарг – філософи Платон, Аристотель, Діоген, Антисфен» [7, с. 72]. Причому, як зазначає автор, «Діоген, усупереч традиції не сидів у діжці, а облаштувався в Кранії, корінфському гімнасії. Його наука користувалася такою славою, що послухати приїжджали навіть царі» [7, с. 76].

Уважається, що зв'язок між гімнасіями та навчанням набув значущості саме в елліністичну епоху: навчання в гімнасіях з часом інституціалізувалося, і держава почала брати участь у формуванні програм та їх фінансуванні.

Уводилися місця для штатних викладачів і запрошувалися лектори, розширювалася навчальна програма, будувалися нові спеціальні приміщення в полісах. Таким чином цей заклад досить швидко посів місце навіть більше ніж сучасний університет: він перетворився на одне з головних місць зборів, культурний центр давньогрецької держави [7, с. 76-77].

Платон у «Законах», розмірковуючи про ідеальну державу, стверджував, що не лише «потрібно призначити посадових осіб, які відповідальні за музичні та гімнастичні мистецтва», а й зазначав, що у нас залишається ще одна державна посада, що полягає в піклуванні та вихованні дітей. І справді, ми маємо розуміти, що ця посада набагато значуща за найбільш високі посади в державі і в цілому. Ми вважаємо людину лагідною, людяною, милою, благородною, доброю істотою, оскільки саме ці якості вкладають батьки у виховання дитини. Проте якщо людина не вихована – то це найбільш дика істота на землі. Тому не можна допускати, щоб виховання дітей було чимось іншорядним, навпроти – це перше, з чого потрібно починати» [11, с. 217].

Зазначимо, що восьму книгу «Політики» Аристотелем було присвячено саме освітній функції держави, практично в сучасному її розумінні, оскільки, на думку автора, «піклування про освіту мусить бути загальним, а не розрізненим» [1, с. 718]. Учений стверджував, що «мусять існувати закони, які стосуються виховання, і останнє має бути спільним» [1, с. 719]. Граматику, малювання, гімнастику та музику стародавні греки включали до обов'язкового курсу навчання. Характерно, що Аристотель зауважував, що «наші пращури віднесли музику до переліку предметів виховання не як необхідний предмет і не як загальнокорисний, на кшталт грамотності, яка потрібна для ведення грошових справ і для домогосподарства, і для багатьох галузей державної діяльності» [1, с. 721].

Єдиним неприпустимим аспектом названий філософ уважав «лихослів'я», «яке властиве лише рабам і не сумісне з гідністю вільно

народженої людини» [2, с. 211] та викорінення якого філософ убачав у досить простому заході: «нехай буде один закон для всіх, а саме такий: нехай ніхто нікого не лає» [11, с. 400]. Він уважав, що висміювання дозволяється, проте лише в тому разі, коли воно відбувається без гніву, як забава. В іншому разі, його буде визнано негідним для громадянина та порушенням законів [11, с. 401]. Він зазначав, що «особливо не припускаємо лихослів'я в середовищі молоді: треба, щоб вони не говорили самі й не чули від інших чогось подібного» [2, с. 211]. Причому найвищою мірою покарання за лихослів'я, на думку філософа, могло бути позбавлення громадянських прав.

Досліджуючи Аристотелівську «Політику», відстежуємо критику поглядів Сократа щодо «суворої» організації освітнього процесу в давньогрецькому суспільно-політичному просторі, які Платон виклав у «Державі» [10].

Однак заради справедливості потрібно зауважити, що найголовнішою чеснотою ідеальної держави Сократ у працях Платона вбачав її мудрість, яка досягається практикою «мудрих рішення і певних знань; адже не невігластво, а знання допомагають ухвалювати належні рішення» [8, с. 212]. Філософ убачав, що ухвалення таких рішень може забезпечити лише особлива група державних діячів, які з дитинства отримують належне і необхідне виховання, відповідні знання та підготовку. Причому цей курс «державного діяча» він розподіляв з 5-річного до 50-річного віку, включаючи до нього як освітні процеси, так і фізичне виховання, військову справу тощо та визначаючи, що коли «тим із них, хто вцілів і відзначився, – як у справах, так і в знаннях – прийде час змусити піднести свій духовний погляд і побачити те, що дає їм світ, а вбачивши благо, взяти його за зразок й впорядкувати і державу, і громадян, і самих себе – кожного своєю чергою на весь залишок життя» [8, с. 342].

Висновки з даного дослідження. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що ідеї давньогрецьких філософів не були відірваними від

об'єктивної реальності. Так, Сократ убачав, що саме належне виховання й освіта є найкоротшим шляхом для побудови ідеальної «держави загального добробуту. Незважаючи на вкрай ідеалізований характер деяких учень філософів, більшість усе ж мають реальне підґрунтя, що спирається на чинну практику побудови демократичного суспільства.

Перспективи подальших розвідок дослідження ґрунтуються на сучасних процесах інтеграції вітчизняної освіти в європейський простір, головна ідея яких полягає в науковому обґрунтуванні спорідненості й історичної близькості системи освіти, яка розвивалася на українських теренах на певних етапах історичного розвитку, з освітніми системами сусідніх європейських держав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аристотель. Етика. Політика. Риторика. Поэзия. Категории. / Аристотель. – Мн. : Литература, 1998. – 1392 с.
2. Аристотель. Політика / Аристотель ; [пер. з давньогр. О. Кислюка]. – К. : Основи, 2003. – 239 с.
3. Габермас Ю. Философский спор вокруг идеи демократии : [Электронный ресурс] / Ю. Габермас – Режим доступа: <http://kant.narod.ru/habermas.htm>
4. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року / Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй. – Офіційний вісник України. – 2008. – № 93 (15.12.2008). – ст. 3103.
5. Кессиди Ф. К истокам греческой мысли / Феохар Кессиди. – СПб. : Алетея, 2001. – 278 с.
6. Кессиди Ф. Сократ / Ф. Х. Кессиди. – М. : Мысль, 1976. – 198 с.
7. Куле К. СМИ в Древней Греции: сочинения, речи, разыскания, путешествия ... / Коринн Куле ; [пер. с фр. С. Кулланды]. – М. : Новое литературное обозрение, 2004. – 256 с.
8. Мыслители Греции. От мифа к логике: Сочинения. – М. : ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс; Харьков : Изд-во «Фолио», 1998. – 832 с.
9. Платон. Апология Сократа, Критон, Ион, Протагор / Платон. – общ.ред. А. Ф. Лосева и др.; Авто. вступ. статьи А. Ф. Лосев; Примеч. А. А. Тахо-Годи; [Пер. с древнегр. Вл. Соловьева, М Соловьева, С. Шейнман-Топштейн]. – М. : Изд-во «Мысль», 1999. – 864 с.
10. Платон. Держава / Платон ; [пер. з давньогр. Д. Коваль]. – К. : Основи, 2000. – 355 с.
11. Платон. Законы / Платон ; [пер. с древнегреч. А. Лосева, В. Асмуса, А. Годи]. – М. : Издательство "Мысль", 1999. – 832 с.
12. Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки / Джордж Г. Себайн, Томас Л. Торсон ; [пер. з англ.] – К. : Основи, 1997. – 838 с.

Statement of the problem. Greek philosophers studied the problem of finding a balance in terms of the role and functions of the state educational system of democratic governance. Plato said that the art of governance – a beautiful and useful knowledge; creative knowledge of justice in the state. Aristotle said that the need to create a system that ensures fair negotiation state laws and citizens in order to achieve the common good. This is achieved through education, knowledge and skills necessary for the full development and consolidation of society.

Urgency. Today is urgent need to establish a link between the level of politically active individual with established social traditions, cultural practices dominant force and the formation of education in a democratic society.

The purpose of the article – to clarify the role and importance of the educational function of democracy in the writings of Greek philosophers, and pay attention to their position on the importance of education and philosophy for the development of the citizen.

Our task was to study the achievements of the aforementioned Greek scholars on issues of education and philosophy for the development of the citizen.

Summary. The philosophical legacy of Socrates, Plato and his followers Aristotle considered a gift of modern civilization, not only for Europe but also for the modern world political and scientific thought.

Socrates says that the state brings people good – good, bad – bad. Power is the one who is recognized as brave or wise. The basis of this system are equal from birth.

In the Socratic dialogues generally raises the question of education. Philosopher affirmed in their speeches that the state cares about people – enact laws relating to child-rearing, care of orphans.

The ideas of Socrates, Plato and Aristotle on the best polity invention filled with the spirit of rationalism, one of the tenets of which is the principle of freedom to share ideas, proper upbringing and education of citizens.

Aristotle noted that the law should rule over all. The officials and the People's Assembly should provide a discussion of various issues.

Conclusions and outcomes. Plato wrote of the ideal state that not only should appoint officials responsible for the musical and gymnastic art, but also pay attention to the care and education of children. If people are not educated, it is the most wild creature on earth. Therefore we can not allow parenting was something minor, is the first where to start.